

**ULUSLARARASI ADALET DİVANI İLE GÜVENLİK KONSEYİ
ARASINDA YETKİ ÇATIŞMASI
LITISPENDENCE BETWEEN THE INTERNATIONAL COURT OF
JUSTICE AND THE SECURITY COUNCIL**

Doç.Dr.Mahmut GÖÇER*

ÖZET

Uluslararası Adalet Divanı'nın Birleşmiş Milletler'in siyasi organları ile özellikle de Güvenlik Konseyi ile olan ilişkileri ve olası yetki çatışması sorunları, özellikle 1990'lı yılların başından itibaren büyük bir önem kazanmaya başlamıştır. Bu sorunun temelinde, büyük ölçüde, organlar arasındaki yetki paylaşımının açık ve net bir biçimde gerçekleştirilmemiş olması ve yetki çalışmanın sorunlarını giderecek bir mekanizman bulunmaması yatmaktadır. Bu çatışmanın amacı, Adalet Divanı ile Güvenlik Konseyi arasındaki yetki çatışması sorununa ve olası çözüm yollarına ışık tutmaktır.

ANAHTAR KELİMELER: Güvenlik Konseyi-Uluslararası Adalet Divanı-Yetki Çatışması-Uluslararası Hukuk

ABSTRACT

The relationship between the international court of justice and the political organs of the United Nations, in particular the security council, and the probable litispence problems, has become more of an issue, especially since the beginning of 1990. The underlying problems are the inadequate definitions of the jurisdictions of the concerned organs and the lacking of a mechanism to overcome the litispence. The purpose of this exercise is to shed light on the problems of the litispence between the international court of justice and the security council and the solutions to these problems.

KEY WORDS: Security Council-İnternational Court of Justice-Litispence-İnternational Law

* Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi

GİRİŞ

Normal olarak, bireyin temel hak ve özgürlüklerine güvence sağlayan liberal demokratik yapıdaki bir devletin ve dolayısıyla bir hukuk düzeninin varlığı, güçler ayrılığı ilkesinin benimsenmiş olmasını gerektirir. Oysa uluslararası hukukta, devletlerin üzerinde yer alabilecek kurumların yokluğundan dolayı, güçler ayrılığı ilkesinin var olabilmesi olanaklı değildir. Bu durum uluslararası hukukta, özellikle Birleşmiş Milletler Örgütü çerçevesinde, bu Örgütün organları arasındaki ilişkiler bakımından, aynı faaliyet alanlarında farklı organların yetkilerinin örtüşmesi veya üst üste gelmesi ve dolayısıyla kimi durumlarda yetki çatışması sorunlarının ortaya çıkmasında önemli bir etken oluşturmaktadır. Esasen bu tür yetki çatışmaları, çok büyük ölçüde, özellikle devletlerin sorumluluğu alanındaki faaliyetleri birçok durumda çakıştığından dolayı, Güvenlik Konseyi ile Uluslararası Adalet Divanı'nın faaliyetleri arasındaki ilişkiler bakımından ortaya çıkmaktadır. Zira Güvenlik Konseyi ve Adalet Divanı, biri siyasi diğeri yargısal görevlerinin icrasında, devletlerin sorumluluğunu ilgilendiren aynı sorun hakkında karar vermek durumunda kalabilirler (Akan, 1997:309). Ancak Birleşmiş Milletler'in bu iki temel organı arasındaki yetki çatışmasının, bu organların faaliyetleri bakımından siyasi koşulların çok fazla elverişli olmadığı 1990'lı yıllara kadar, çok belirgin bir biçimde kendini hissettirmedini vurgulamak gerekir. Dolayısıyla, Sosyalist blokun çöküşünün her iki organın faaliyetlerinin etkinlik kazanmasına elverişli bir siyasi ortam yaratmaya başladığı 1990'lı yılların başlangıcından itibaren, iki organ arasındaki yetki çatışması belirgin bir hal almaya başlamıştır. Ayrıca bu tür bir yetki çatışması sorununun, Adalet Divanı'nın faaliyetinin diğer organların, özellikle de Genel Kurul ve Genel Sekreterliğin faaliyetleri ile olan ilişkileri sorununundan soyutlanarak ele alınması yerinde bir yaklaşım tarzı olacaktır. Zira bu organların, genellikle, devletlere yükümlülük empoze etme olanakları bulunmadığı gibi, devletlerin sorumluluğu alanındaki temel ve belirleyici rolü de Güvenlik Konseyi üstlenmiş bulunmaktadır.

I. ULUSLARARASI ADALET DİVANI VE BM'İN SİYASİ ORGANLARI İLE İLİŞKİLERİ

Birleşmiş Milletler'in temel amacının uluslararası barış ve güvenliğin korunması olduğu göz önüne alındığında, Örgütün temel organlarından biri olan Adalet Divanı'nın bu temel amacın gerçekleştirilmesinde zorunlu olarak bir rol oynamak durumunda bulunması, faaliyetinin siyasi organların faaliyetleri ile ilişki içinde olmasını gerektirmekte ve bu ilişkiler kimi durumlarda yetki örtüşmeleri ve çatışmaları sonucunu doğurabilmektedir.

A. Adalet Divanı Faaliyetinin Niteliği

Birleşmiş Milletler'in başlıca yargı organı durumunda bulunan Adalet Divanı, görevlerinin icrasında bağımsız olup diğer hiçbir organın yetkisine tabî bulunmamaktadır. Bu çerçevede, danışma görüşü verme dışında, temel görevi devletlerin kendisine sunduğu sorunları bağımsız ve tarafsız bir biçimde incelemektedir.

Usul açısından ele alındığında, Adalet Divanı'nın yargısal mahiyette bir organ olması, işleyiş biçiminin, siyasi kriterlere göre görevlerini icra eden diğer organların çalışma şekline nazaran, çok farklı olmasını gerektirmektedir. Bu bakımdan Divan, yargısal niteliğinin ve oluşum şeklinin bir gereği olarak, önüne gelen davalarda, sunulan kanıtlara dayanarak olayları değerlendirip hukuksal olarak nitelendirmekte ve böylece, diğer organların uygulamaya mecbur olmadıkları objektif hukukî kriterleri ve yöntemleri uygulamaktadır. Şu halde Divan, bu yargısal niteliğinden dolayı, Birleşmiş Milletler Örgütü içinde istisnai bir oluşum olarak göze çarpmaktadır. Zira, Divan, siyasi faaliyet ilkelerinin egemen olduğu bir çerçeve içinde objektif hukuku temsil etmektedir. Bu bakımdan, Divan'ın işleyişini düzenleyen hükümlerin Şart'ın sonlarına doğru, XIV. Bölümde, yer alması da, bir açıdan Divan'ın, uluslararası hukukun düzgün işleyişinin sağlanmasında üstlendiği rolün vurgulanması yönünden anlamlı görünmektedir.

Öte yandan, iyi tanımlanmış objektif kriterlere bağlanan Divan faaliyetinin yargısal niteliği, Divan'ın Örgütün bir temel organı olarak sahip olabileceği yetkilerin sınırlanmasını da beraberinde getirmektedir. Zira, Divan hiçbir durumda yargısal kimliğinden ve bütünlüğünden taviz veremez (Rosenne, 1977:47-49). Divan'ın tabi olduğu sınırlamalar arasında özellikle, yargı yetkisinin gönüllülük esasına dayalı olması ve yetkisinin, tarafların talebinin belirlediği sınırları aşamaması ilkelerini göstermek mümkündür. Böylece, tümüyle tarafların insiyatifine ve iradesine bağlı olan, Divan'ın yargı yetkisi atipik bir nitelik arz etmektedir. Ancak, söz konusu tarafların, bireyler değil, Divan'ı egemenlik ilkesine uyum sağlamaya zorlayan devletler olduğu dikkate alındığında, bu durumun mantıksal olduğu daha iyi anlaşılacaktır. O halde Divan, konu bakımından oldukça geniş fakat harekete geçirilme bakımından aynı ölçüde sınırlı bir yetkiye sahip bir organ görünümündedir (De Arechaga, 1991:1263).

Divan faaliyetinin niteliği açısından son olarak belirtmek gerekir ki, Divan'ın vermiş olduğu danışma görüşlerinin muhatapları bakımından zorlayıcı gücü bulunmadığından, Divan'ın bu çerçevede icra ettiği görev bir yetki çatışması sorunu yaratmaya elverişli değildir. Dolayısıyla, Divan'ın sadece doğrudan doğruya

devletleri muhatap alan, yargısal nitelikteki bağlayıcı kararları, yetki çatışması sorunları doğurabilecek niteliktedir.

B. Adalet Divanı'nın BM'in Siyasi Organları ile İlişkileri Ve Yetki Çatışması Sorunu

Esasen, Adalet Divanı'nın Güvenlik Konseyi ile olan ilişkileri yetki çatışması durumları yaratmaya elverişli olmakla birlikte, Divan'ın Genel Kurul ile olan ilişkilerine de kısaca değinmekte yarar bulunmaktadır. Bu çerçevede özellikle, Genel Kurul'un bir devlete, Adalet Divanı tarafından empoze edilen yükümlülüklere aykırı bir hareket tarzı benimsemesini tavsiye etmesi varsayımı düşünülebilir. Bilindiği üzere, Genel Kurul'un bir tavsiye kararı, uluslararası hukuk kaynakları hiyerarşisinde, Adalet Divanı kararları ile aynı değere sahiptir. Zira Genel Kurul kararları da, Divan kararları gibi, kaynağını doğrudan doğruya BM Şartından almakta ve Şart'ın 103. maddesi uyarınca, diğer uluslararası hukuk normlarından üstün bulunmaktadır. Ancak Divan kararlarının zorunlu ve bağlayıcı olmasına karşın, Genel Kurul kararlarının bağlayıcı gücü bulunmamaktadır. Dolayısıyla, 3 Kasım 1950 tarihli ve 377 sayılı "Acheson" kararı uyarınca, devletlerin sorumluluğunun belirlenmesinde, Genel Kurul'un Güvenlik Konseyi'nin yerini alması ve aynı sorunun Adalet Divanı önüne de götürülmüş olması varsayımın da, Divan'ın alacağı kararların, ilke olarak, üstün ve bağlayıcı bir nitelik taşıması söz konusu olacaktır. Ancak, Konsey'in barışın korunması alanındaki yetkilerinin kullanılmasından dolayı, Genel Kurul kararlarına özel bir etkinlik veya herhangi bir bağlayıcı güç kazandırılmak istenmesi halinde ise, Divan ile Konsey arasındaki olası yetki çatışmalarına benzer bir durumla karşılaşılacaktır.

Asıl yetki çatışması durumları yaratmaya elverişli olan, Güvenlik Konseyi ile Adalet Divanı arasındaki ilişkileri ele almak gerekirse, bu iki organ arasındaki ilişkilerde temel sorun, her iki organın da aynı konularda devletler bakımından zorlayıcı kararlar alabilmeleri ve aldıkları kararların, kimi durumlarda birbiri ile uyumlu olmaması ve hatta açık bir çelişki içinde olabilmesi olgusudur. Gerçekten de, Konsey kararları ile Divan kararları arasında uygunluk bulunması halinde herhangi bir sorun ortaya çıkmamasına karşın, kararlar arasında uygunluk bulunmaması durumunda, özellikle de, diğer organ tarafından bir karar alındıktan sonra, aynı konuda karar almak durumunda kalan öteki organın, kendisinden önce alınmış olan karara uyması gerekip gerekmediği büyük bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, ilişkilerdeki sorunlar iki organın yetki alanlarının belirlenmesinden; daha doğrusu, yetkilerin açık ve net bir paylaşımının mevcut olmamasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında, gerek Konsey'in gerekse Divan'ın Birleşmiş Milletler'in temel

organlarından olmalarından dolayı (Şart'ın 7., 24. ve 92. maddeleri), aralarında hiyerarşik bir eşgüdüm ilişkisinin bulunmaması ve yetki çatışmalarının çözümüne yönelik bir mekanizmanın yokluğu da, bu tür sorunların ortaya çıkmasında aynı ölçüde etkindir (De Arechaga, 1991:1251).

Güvenlik Konseyi'nin işleyişinin, iki süper güç arasındaki karşıtlıktan ve veto mekanizmasından dolayı, büyük engellemelere maruz kaldığı 1990'lı yılların başlangıcına kadar olan dönemde, Konsey ile Divan arasındaki yetki çatışması sorunu, uygulamada kendini belirgin biçimde hissettiren bir sorun niteliği taşımamakta idi. Bu dönemde Konsey ile Divan arasındaki ilişkileri tanzim eden temel düşünce, iki organın birbirinden farklı görevler icra ettikleri düşüncesidir. Zira uygulamada, Konsey'in işleyişinin büyük bir sekteye uğramış olmasından dolayı, sorunların ve uyuşmazlıkların çözümü büyük ölçüde Adalet Divanı'ndan beklenmektedir. Ancak 1990'lı yılların başından itibaren, uluslararası barış ve güvenliğin korunması alanında oldukça aktif bir rol üstlenen Güvenlik Konseyi, BM Şartı'nın 39. maddesinin çok geniş bir yorumuna dayanarak, barışın ihlali durumlarında, devletlere karşı yaptırım kararları almaya başlamıştır. Böylece, her iki organın faaliyetleri bakımından elverişli bir siyasi ortamın oluşması ile birlikte, yetki çatışması sorunu da açık ve belirgin bir biçimde kendini hissettirmeye başlamıştır.

C. Güvenlik Konseyi İle Divan Arasındaki Yetki Çatışmasının Önlenmesine Yönelik Bir Mekanizma Yokluğu

Güvenlik Konseyi, BM Şartı'nın VI. ve VII. Bölümleri uyarınca, ya kendiliğinden ya da diğer organların veya devletlerin harekete geçirmesi ile, barışı tehdit veya ihlal eden her türlü hukuka aykırı tutum ve davranışla ilgilenebilmektedir. Söz konusu hukuka aykırı eylemlerin belirsiz tanımı ve Konsey'in sahip olduğu siyasi takdir, Konsey'e konu bakımından çok geniş bir yetki alanı öngörmektedir. Konsey'in sahip olduğu bu yetkinin, Konsey'in ilgilendiği konuda karar almak durumunda olan Divan'ın yetkisi ile, en azından kısmen, çakışması veya üst üste gelmesi, ihmal edilebilecek bir olasılık değildir. Öğretide bu tür durumları nitelendirmek bakımından, "paralel yetki" den söz edilmektedir (Stern, 1991:624). Ayrıca, Adalet Divanı da, birçok kez, Konsey'in ve Divan'ın görevlerinin eşzamanlı olarak icra edilebilmesinin son derece olanaklı olduğunu dile getirmiştir (CIJ, arret du 24 mai 1980, Personel diplomatique des Etats-Unis á Teheran, Rec. 1980, s.21). Bunun yanında, uluslararası yargı, "kendi yetkisini belirleme" kuralı uyarınca, yargıcın kendi yetkisi hakkında karar vermekte özgür olduğunu da kabul etmektedir (CIJ, arret du 18 novembre 1953, "Nottebohm", Rec. 1953, s.119). Konu bakımından yetki açısından, ilk bakışta ne Divan'ın ne de Konsey'in yetkisine bir sınır öngörülmemiştir.

Buna karşın usul açısından ise, Konsey, kendi yetki alanına giren sorunlarla resen ilgilenebileceğinden, tam bir faaliyet özgürlüğüne sahip iken, Divan'ın yetkisi, tarafların bu yetkiye rıza göstermeleri ve tarafların talep ettiğinden öteye gidememe ilkeleri ile sınırlandırılmış bulunmaktadır. Usulî nitelikteki bu farklılıkların ötesinde, özellikle uluslararası uygulama, Konsey ve Divan'ın, farklı yollardan, aynı sorunlarla ilgilenebilmesinin olanaklı olduğunu ortaya koymaktadır.

İlk olarak, Konsey'in, Şart'ın VI. veya VII. Bölümü uyarınca, tavsiye kararları almış olması halinde, bu kararlar uyulması zorunlu bir nitelik taşımadığından ve Divan'ın bağlayıcı güce sahip kararlarının üstün tutulması gerekeceğinden, herhangi bir çatışma sorunu ortaya çıkmayacaktır. Ancak Güvenlik Konseyi'nin barışın korunması konusundaki tavsiye kararlarının özel bir bağlayıcı güce sahip olduğu kabul edilirse, bu durum, Konsey'in zorunlu kararlarının yaratabileceği yetki çatışması sonuçlarına götürebilecektir.

İkinci olarak, Konsey'in, Şart'ın VII. Bölümüne dayanarak, devletler bakımından uyulması zorunlu kararlar almış olması durumunda, aynı konu hakkındaki Divan kararlarından kaynaklanabilecek yükümlülüklerle bir çatışma söz konusu olabilecektir. Böyle bir durumda çatışmanın giderilmesi amacıyla, hiyerarşik yetki ilkesi gibi bir takım ilkelere başvurulması da olanaklı değildir. Zira gerek Divan gerekse Konsey, BM Şartı'nın 7. maddesi uyarınca Örgütün birer temel organı olduklarından, hiyerarşik biçimde birbirlerine bağlı değillerdir.

BM Şartı, belli bir durum hakkında karar verme yetkisinin hangi organa ait olacağını saptama yetkisini, bu iki organdan hiçbirine tanımamaktadır. Zira, ilke olarak her organ yetkisinin sınırlarını özerk bir biçimde yorumlayabilme olanağına sahiptir. Divan bakımından bu ilke, Divan Statüsünün 36. maddesinin 6. paragrafında açıkça öngörülmektedir. Bu hükme göre, Divan'ın yetkili olup olmadığı hususunda uyuşmazlık olması halinde, bu konuda kararı Divan verecektir. Ancak Divan diğer organlara karşı bu yetkiye sahip değildir. Böylece, BM Şartı sisteminde bir organın bir konuda karar alma yetkisi, diğer bir organın aynı sorunla ilgileniyor olması olgusu tarafından sınırlandırılmadığı için, Şartı yorumlama yetkisi bakımından gerçek bir dağınıklık veya bölünmüşlük söz konusudur (BedJaouî, 1994:21; Ciobanu, 1976:209). Bu durum, Divan ile Konsey arasındaki yetki çatışmalarını bertaraf edebilecek bir çatışma ilkesinin (veya derdestlik ilkesi) mevcut olmadığı şeklinde yorumlanabilmektedir (Guggenheim, 1954:194-195).

Esasen BM Şartı'nın 36. maddesi bir çatışma ilkesi kabul etmiş gibi görünmektedir. Zira bu madde hükmü, uyuşmazlıkların barışçıl çözümünde, Güvenlik Konseyi'nin,

bu uyuşmazlığın çözülmesi için taraflarca önceden kabul edilmiş olan bütün usulleri gözönünde tutacağını ve bu maddede belirtilen tavsiyelerde bulunurken, Konsey'in, hukukî mahiyetteki uyuşmazlıkların umumîyet itibariyle taraflarca Uluslararası Adalet Divanı Statüsü hükümlerine göre Divana sunulması gerektiğini, dikkate alacağını öngörmektedir. Bu hüküm Konsey bakımından zorunlu ve mutlak bir biçimde yorumlandığında, yetki çatışmalarının Divan lehine çözülmesine olanak sağlayacak gibi görünmektedir. Ancak, Güvenlik Konseyi bu hükmü, Divan tarafından daha önce verilmiş olası kararların göz önüne alınması biçiminde yorumlanmakta ve böylece, bu hükmün tavsiye yetkisini sınırlandırmadığını düşünmektedir (Ciobanu, 1976:221-222). Kaldı ki, 36. maddenin hazırlık çalışmaları, Şartı hazırlayanların amacının, Divan karşısında Konsey'in yetkisinin sınırlandırılması olmadığını doğrulamaktadır (UNCIO, Doc.530, 111/2/30, vol.XII, s.73-74).

Böylece, Konseyi Divana tabî kılacak zorlayıcı mekanizmaların yokluğu karşısında, Güvenlik Konseyi ancak Divanın görüşmekte olduğu bir konudan el çekerek, olası bir yetki çatışması durumunu önleyebilir. Fakat Şart'ın hiçbir hükmü Konsey bakımından böyle bir yükümlülük öngörmediğinden, Konsey'in bunu yapmak yönünden hiçbir hukukî zorunluluğu bulunmamaktadır (Pellet, 1989:546). Ayrıca uygulamada, Konsey'in, Divan'dan önce karar vermek bakımından, Divan henüz konu ile ilgilenmeye başlamadan önce, harekete geçerek konuyu gündemine alması olanaklıdır (Graefrath, 1993:195). Buna karşın Divan, sorunu çözme bakımından aynı olanağa sahip değildir. Zira, usulüne uygun bir biçimde dava açıldıktan sonra, Divan harekete geçmeye ve açılan davayı görmeye mecbur olup, siyasi yerindelik sebeplerine istinaden, bir davanın görülmesini reddetme bakımından, hiçbir takdir yetkisine sahip değildir (Pellet, 1989:551). Divan'ın bir konu ile ilgilenmekten çekilebileceği tek durum, kendisinden bir danışma görüşü talep edildiği durumdur. Zira Divan Statüsünün, 65. maddesi Divanın bir danışma görüşü verebileceğini öngördüğünden, Divan, koşulları gözönüne alarak özellikle de ağır sebeplerin varlığı halinde, danışma görüşü talebine cevap vermeme yetkisini muhafaza etmektedir (CIJ, avis consultatif du 3 mars 1950, Competence de l'Assemblée generale pour l'admission d'un Etat aux NU, Rec. 1950, s.72).

Yetki çatışması açısından diğer önemli bir nokta, bu çatışma sorununun, sadece Divan ile Konsey'in aynı zamanda aynı sorunla ilgilendikleri durumlarda değil, fakat her iki organın farklı zamanlarda aynı sorunu ele aldıkları durumlarda da ortaya çıkabileceği hususudur. Normal olarak iç hukuk düzenlerinde zaman yönünden çatışma sorunu, yargı kararlarının bağlayıcı ve kesin olmasını ifade eden kesin hüküm ilkesi (res Judicata) ile çözümlenmektedir. Ancak bu ilkenin, uluslararası hukukta uygulanmasının kabul edilebileceği durumlarda dahi, siyasi organların

kararlarına uygulanabilmesi olanaksızdır. Ayrıca, BM Şartı'nın 36. maddesinin 1. paragrafı, Güvenlik Konseyi'nin, 33. maddede belirtilen nitelikte, bir uyuşmazlığın gelişiminin “ her aşamasında”, uygun düşen düzeltme usul veya yöntemlerini tavsiye edebileceğini belirtmektedir. Bu hükümde sınırsız zaman boyutuna yapılan atıf (uyuşmazlığın “her aşaması”), daha önce bir Divan kararına konu olmuş olan bir sorunun, Güvenlik Konseyi tarafından, siyasi bir bakış açısı altında, yeniden ele alınmasına olanak sağlamaktadır. Şu halde, her bir somut durum çerçevesinde, kesin hüküm ilkesinin uygulanıp uygulanmayacağına karar verecek olan organ Güvenlik Konseyi olmaktadır. Ayrıca Divan kararlarının sadece uyuşmazlığın tarafları bakımından bağlayıcı sonuç yaratması ve Güvenlik Konseyi gibi üçüncü özneleri hukuken etkilememesi olgusu da, bu yorumu destekler nitelikte görünmektedir. Bunun yanında, öğretilerde bir kısım yazarlar, Konsey'in, bir uyuşmazlığın tarafları arasında yürürlükte olan ve uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmeye elverişli bulunan hukuk kurallarını gözardı eden kararlar alabileceğini ileri sürmektedir (PELLET, 1995:302). Kaldı ki, Konsey bakımından bu olanağın, Konseye Divan kararlarını gözden geçirme yetkisi tanıdığı öne sürülen Şart'ın 94. maddesinin 2. paragrafı tarafından doğrulandığı da belirtilmektedir (KELSEN, 1948:211-212).

Her ne kadar, aynı sorun dolayısıyla, Divan'ın yargısal yetkisi ile Konsey'in siyasi yetkisi bir çatışma yaratmaksızın birlikte var olabilir ise de, yetkilerin çakışması veya üst üste gelmesinin kararlar arasında çelişki yaratması da aynı ölçüde olanak dahilinde bulunmaktadır. Zira, iki organın uluslararası hukuk normlarını farklı şekilde yorumlamalarını önleyecek ve böylece farklı organların verdiği yorumlar arasında birliği sağlayacak mekanizmalar mevcut değildir. Bu çerçevede sadece, daha önce değindiğimiz, Şart'ın 36. maddesinin 3. paragrafı, Güvenlik Konseyi'nin uyuşmazlıkların barışçıl çözüm çabalarında, hukukî mahiyetteki sorunların Divan'a sunulması gerektiğini gözönüne alacağını, öngörmekle yetinmektedir. Fakat bu hükmün Konsey bakımından hiçbir şekilde zorlayıcı olmadığını önemle vurgulamak gerekir (Ruiz-Fabri, 2003:16). Gerçekten de Konsey bu kuralı sadece 1947'de “Corfou” Boğazı davasında uygulamıştır (Arechaga, 1991:1521-22). Bunun yanında, Divanın, Statüsünün 38. maddesi uyarınca, sadece hukukî kriterlere göre karar vermesi ve buna karşın Konsey'in ise hukukî kriterler yanında, siyasi düşünceleri de gözönüne alarak karar vermesi, normların farklı biçimde yorumlanması olasılığını arttırmaktadır. Ancak, günümüzde Konsey'in daha ziyade, kendi faaliyetinin ve diğer organların faaliyetinin sınırlarını belirlemesi bakımından, Divana başvurmaya eğilim gösterdiği söylenebilir (Watson, 1993:44-45).

II. KONSEY İLE DİVAN ARASINDAKİ YETKİ ÇATIŞMASININ GİDERİLMESİNE YÖNELİK OLASI ÇÖZÜMLER

A. Öğretide Önerilen Çözümler Ve Divan'ın Tutumu

Güvenlik Konseyi ile Divan arasındaki yetki çatışması sorununa çözüm arayışına giren öğretide, herkesin üzerinde mutabık kaldığı çözüm önerilerinin ortaya çıkması olanaklı olmamış ve bu sorun hakkındaki görüşler son derece bölünmüş bir hal almıştır. Esasen bu sorun hakkında, birbirine tamamen zıt iki görüşün karşı karşıya geldiğini vurgulamak gerekir. Birinci görüşe göre, bir sorunun Güvenlik Konseyi tarafından ele alınmış olması, aynı sorun hakkında Divan'ın yetkisini dışlarken, ikinci görüş, iki organ arasında aynı konu dolayısıyla bir yetki yarışımının varlığını kabul etmektedir.

Özellikle birinci görüşü savunanların bakış açısına göre, kuvvet kullanılmasına ilişkin uluslararası hukuk normları yeterince tanımlanmış ve belirginleşmiş bulunmadığından, Divanın bu konuda yargısal mahiyette bir görev icra edebilmesi olanaksızdır. Bir başka deyişle, eğer Divan kuvvet kullanılmasını içeren uyuşmazlıkların çözümüne müdahil olursa, her defasında bir hukuk yaratma çalışması içine girmek durumunda kalacaktır. Oysa, bu noktada hemen vurgulamak gerekir ki, kuvvet kullanılması konusunda, Şart'ın 2. maddesinin 4. paragrafı ve 51. maddesi temeli üzerinde, hukuka aykırı kuvvet kullanılmasını devletlerin var olma ve egemen eşitlik haklarının bir ihlali olarak benimseyen, bir normatif çekirdek oluşum halinde bulunmaktadır (Schacter, 1987:223).

Daha genel bir biçimde, Divanın yetkisini dışlayan bu bakış açısı altında, Şart'ın 24. maddesinin 1. paragrafının, barışın korunması konusundaki temel sorumluluğu Konseye vererek, Konseyin ele aldığı konularda, böylece, Divanın yetkisini dışladığından, aynı konu dolayısıyla Divan ile Konsey kararları arasında bir çelişki olasılığının neredeyse olanaksız olduğu belirtilmektedir (Schacter, 1987:230-231). Ancak bu görüş, Konseyin ele alabileceği her uyuşmazlık bakımından, Devletlerin Divana başvurmadan vazgeçmelerini gerektirmektedir ki, böyle bir durumu, Şart'ın 2. maddesinin 3. paragrafında yer alan ve devletlerin uyuşmazlıklarını, aralarında 33. madde uyarınca yargısal çözümün de yer aldığı, barışçıl yollarla çözeceklerini öngören, temel ilkeyle bağdaştırmak olanaksızdır. Ayrıca, 24. madde uyarınca, Konsey'in barışın korunması alanında temel bir sorumluluğunun bulunması, bu alanda münhasır bir yetkisi olduğu anlamına da gelmemektedir.

Kaldığı, Adalet Divanı da, kuvvet kullanılmasını içeren veya barışı ihlal eden uyuşmazlıklar bakımından yetkisizliğini öngören tezi, kesin bir dille reddetmiştir

(CIJ, orret du 27 juin 1986, Activites militaires et paramilitaires au Nicaragua, Rec.1986, s.435, par.95). Ayrıca, Divan Statüsünün hiçbir hükmü bu tür durumlar bakımından Divanın yetkisini dışlamadığı gibi, aksine 36. maddenin 1. paragrafı, Divanın yetkisinin, tarafların kendisine sunacağı konuları ve ayrıca BM Şartında veya yürürlükteki andlaşmalarda özel olarak öngörülen bütün durumları kapsadığını belirterek, bu yetkiyi çok geniş bir biçimde ele almaktadır.

B. Divan İçtihadına Göre Güvenlik Konseyi Kararlarının Üstünlüğü

Divan ile Konsey arasındaki yetki çatışması sorununu çözebilecek nitelikte maddi hukuk veya usul hukuku mekanizmalarının yokluğu karşısında, sorunun çıkış noktası, tartışmalı bir biçimde de olsa, Divan içtihadı tarafından ortaya konulmuştur. Divan, bu soruna ilişkin çıkış noktasını ortaya koyma fırsatını bulduğu “Lockerbie” davasında, BM Şartından doğan diğer yükümlülükler gibi, Güvenlik Konseyi kararlarından kaynaklanan yükümlülüklerin, Şartın 103. maddesi uyarınca, diğer uluslararası yükümlülüklerden üstün olduğunu dile getirerek, yetki çatışmasını önleyici bir biçimde çözüme çabası içine girmiştir (CIJ, ordonnance du 14 avril 1992, Incident aerien de Lockerbie, Rec.1992, s.126) Divanın bu davada ortaya koyduğu yorum uyarınca, bir konu veya sorun hakkında ilk karar verenin Güvenlik Konseyi olması halinde, Divan Konsey kararlarına BM Şartı normları ile aynı değeri atfetmek zorunda olacaktır. Buna karşın, bir konu hakkında ilk karar veren organın Divan olması durumunda (ki, yargısal sürecin çok uzun zaman almasından dolayı bu varsayımın gerçekleşmesi olası görünmemektedir), Konsey Divanın almış olduğu kararlara uymak zorunda olacaktır. Zira Divan kararlarından kaynaklanan yükümlülükler de, BM Şartından kaynaklanan diğer yükümlülüklerle, 94. maddenin 1.paragrafı uyarınca, aynı güce sahiptir. Anlaşılacağı üzere, bu içtihadın mantığında sistemin tutarlılığını sağlayan ve çelişkiyi önleyen unsur, zaman faktörü olmaktadır. Zira teorik olarak ilk karar veren organın kararı diğerinden üstün tutulmaktadır. Pratikte ise bu ölçüt Konsey kararlarının üstünlüğü anlamına gelmektedir. Oysa Divan daha önce benimsemiş olduğu içtihadta, BM’in bir diğer organı tarafından inceleme konusu yapılmış olan herhangi bir durumu inceleyebileceğini dile getirmiştir (CIJ, arret du 24 mai 1980, Personel diplomatique des Etats-Unis á Teheran, Rec. 1980, s.22). Divan, “Lockerbie” davasında ise, bu ilkeyi teyit etmekle birlikte, Şartın 25. ve 103. maddeleri uyarınca, Konsey tarafından daha önce alınmış olan kararlara uymak zorunda olduğunu da ifade etmektedir.

Divanın Güvenlik Konseyi kararlarına ilişkin olarak verdiği yorum öğretide yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Öncelikle bir kısım yazarlar, BM Şartının 103. maddesinin, BM organlarının aldıkları kararlardan kaynaklanan yükümlülükleri değil, fakat sadece doğrudan doğruya Şart hükümlerinden kaynaklanan yükümlülükleri

ilgilendirdiğini ileri sürme yoluna gitmiştir (Sorel, 1992:714; Combacau, 1974:293).

Bunun yanında, Divan “Lockerbie” davasında benimsediği ve Konsey kararlarının diğer uluslararası yükümlülükler karşısında üstünlüğünü öngören görüş kabul edilebilir olsa dahi, unutmamak gerekir ki, Şart’tan kaynaklanan yükümlülükler, uluslararası andlaşmalardan veya teamüllerden doğan yükümlülüklerle nazaran üstün bir değer taşımakta olup, uluslararası hukuk emredici normları (Jus cogens) karşısında bu üstünlüğe sahip değildir. Aksine Şart’ın içerdiği normların uluslararası emredici normlara tabi olması söz konusudur. Zira Şart normlarının emredici normlara aykırı olması düşünülemez (Bedjaoui, 1994:46; Akande, 1997:317). Dolayısıyla, Şart hükümlerinde içerilen yükümlülüklerin uluslararası hukuk emredici normlarına tabi olması, BM organlarının kararlarından kaynaklanan yükümlülüklerin de emredici normlara tabi olmasını gerektirir. Şu halde, BM organlarının kararlarının emredici nitelikteki uluslararası yükümlülüklerle uygun olması zorunluluğu karşısında, Konseyin veya Divanın bu yükümlülüklerle aykırı bir kararının, bu iki organdan biri tarafından gözden geçirilebilmesi gerekliliği açıktır (Bedjaoui, 1994:69; Akande, 1997:322-23). Görüldüğü üzere, Divan, yetki çatışmasını çözmeye yönelik özel kuralların yokluğu karşısında, uluslararası hukuk kaynakları sistemine uygun düşmeyen bir yorum şekli benimsemeye zorlanmıştır.

C. Güvenlik Konseyi Kararlarının Divan Tarafından Denetimi

Güvenlik Konseyinin kararları sadece uluslararası hukuk emredici normlarına değil, fakat aynı zamanda Şart’ın Konseyin görevleri bakımından tespit ettiği sınırlamalara da uygun olmak zorundadır. Dolayısıyla, Lockerbie davası içtihadının ortaya koyduğu ve ilk karar veren organın kararının üstün değer taşıyacağı yönündeki ilkenin, Divan’ın Konsey kararları üzerinde gerçekleştirebileceği yargısal denetime uygulanması olanaklı görünmemektedir. Zira, Divanın bu içtihadı, Konsey kararlarının en azından uluslararası emredici normları veya Konseyin faaliyetini düzenleyen, açık ve zımnî nitelikte Şart normlarını ihlal etmesi halinde, Divanın ne şekilde hareket etmesi gerektiğini belirlemeye olanak vermemektedir. Burada söz konusu olan, Konsey işlemlerinin hukuka uygunluk denetiminin Divan tarafından gerçekleştirilmesi sorunudur (Bedjaoui, 1994; Gowlland- Debbas, 1994:94). Gerçekten de, emredici normların ötesinde, Konseyin sahip olduğu yetkilerin geniş ölçüde takdir yetkisi olması, tamamen keyfi bir yetkinin söz konusu olduğu anlamına gelmemektedir (Gowlland-Debbas, 1994:40). Zira, çok belirgin nitelikte olmasa da, Konsey’in faaliyeti bakımından bir takım sınırlamalar BM Şartı’nda yer almaktadır. Bu anlamda, Şartın 24. maddesinin 2. paragrafının öngördüğü gibi, Konsey, görev

ve yetkilerini BM'in amaç ve ilkelerine uygun bir biçimde icra etmek durumundadır. Her ne kadar bazı yazarlar, 24. madde uyarınca Konseyin sadece Şart'ın temel ilkeleri ile bağlı olduğunu ileri sürmüşler ise de, öğretinin büyük çoğunluğu, Konseyin, Şart'ın bütün normlarına uygun hareket etmek zorunda olduğunu kabul eder gibi görünmektedir (Pellet, 1995:234).

Bunun yanında, BM Şartı'nda, Divan Konsey kararlarının hukuka uygunluk denetimini yapma yetkisi tanıyan açık hükümlerin yer almaması, bu denetimi engelleyecek nitelikte belirleyici temel bir unsur olarak görülmez. Zira bu tür bir denetime engel teşkil edecek nitelikte normlar da mevcut değildir. Bilindiği gibi, iç hukuk düzenlerinde, kanun yargıçlara açıkça denetimi yasaklamadığı durumlarda, yargıç, "yasaklanmamış olan caizdir" ilkesi çerçevesinde, denetim yetkisi kullanabilmektedir (Cappelletti, 1989:150-55). Aynı ilke uluslararası alanda da uygulanabilir nitelikte olduğundan, Divanın, Konsey kararlarının hukuka uygunluğu üzerinde bir denetim gerçekleştirme kaçınılmaz görünmektedir (Bedjaoui, 1994; Gowlland-Debbas, 1994:40). Hukuka uygunluk denetimini gerçekleştirme olanağı ve zorunluluğu birçok durumda ortaya çıkabilir.

İlk olarak, Şart'ın 96. maddesi uyarınca Divan'dan bir danışma görüşü talep edilmiş olması durumunda, belli bir hukukî sorun hakkında düşüncesini bildirmeye davet edilen Divan, bir Güvenlik Konseyi kararının hukuka uygunluğu hakkındaki görüşünü ortaya koyma fırsatı bulacaktır. Ancak bu durumda, danışma görüşü bağlayıcı niteliğe sahip olmadığından, Divan ile Konseyin değerlendirmesi arasında bir çatışma problemi söz konusu olmayacaktır (Akan, 1997:327-331).

İkinci olarak, hukuka uygunluk denetimi, devletlerin, Konsey tarafından daha önce ele alınmış sorunlara ilişkin olarak, Divan önünde açacakları bir dava dolayısıyla söz konusu olabilir. Bu tür durumlarda Divan, soruna ilişkin Konsey kararlarının bir değerlendirmesini yaparak ve yargısal yetkilerine dayanarak, bu kararları hukuka uygunluk yönünde inceleyip gözden geçirme olanağına sahiptir. Bunun aksinin düşünülmesi, Divanın, bir hukuka aykırı işlemde kaynaklanan yükümlülükleri, hukuka uygun saymaya zorlanması anlamına gelecektir (Graefrath, 1993:204). Kararın Divan tarafından gözden geçirilmesi, Konsey ve Divan kararları arasında esaslı bir çatışma riskini de beraberinde getirmektedir. Böyle bir durumda, BM Şartında konuya ilişkin açık hükümlerin yokluğu karşısında, Divan kararının, yargısal ve nihai çözüm olarak, üstün değer taşıması gerektiği söylenebilir.

Bununla birlikte, Divan kararının üstünlüğünün kabul edilmesi, bu kararın hukukî sonuçlarının yaratacağı sorunları da beraberinde getirmektedir. Zira, Divanın, Konsey kararının geçersizliğine ex nunc hükmetmesi halinde, sadece Konsey kararının

etkilerinin Divan kararının yürürlük anından itibaren ortadan kalkması söz konusu iken, Konsey kararının ex tunc geçersizliğine hükmedilmesi durumunda, eski halin iadesi veya tazminat gibi sonuçlar da söz konusu olabilecektir. Bu son durumda, tazmin yükümlülüğü, öncelikle ilgili Konsey kararına uygun hareket etmiş olan devleti ilgilendirmekle birlikte, kararı almış olan Güvenlik Konseyine karşı ileri sürülmesi de olanaklıdır (Osieke, 1983:239). Buna karşın, Divan içtihadının yorumlanması ise, hukuka uygunluk denetiminin tek sonucunun, geçersizliği saptanmış kararın empoze ettiği ödevlere uygun davranma yükümlülüğünün devletler bakımından ortadan kalkmasıdır (CIJ, ordonnance du 14 avril 1992, “Lockerbie”, Rec. 1992, s.3).

Sonuçta, emredici normların (jus cogens) ihlalden dolayı bir hukuka uygunluk denetimi ilke olarak olanaklı ise de, Divanın Şart hükümleri uyarınca bir Konsey kararını gözden geçirebilmesi çok zor görünmektedir. Zira Konseyin sahip olduğu takdir yetkisi marjı (Şartın 24. maddesi 2. paragrafı), Konsey işlemlerinin hukuka aykırılığı varsayımının ancak çok nadir bir biçimde ileri sürülebilmesine olanak tanıyacak bir genişlikte bulunmaktadır (Akanke, 1977:315).

III. OLASI BİR YETKİ ÇATIŞMASININ SONUÇLARI

Güvenlik Konseyi ile Divan yetkilerinin üst üste gelmesinin ve olası bir yetki çatışmasının sonuçlarının daha somut bir biçimde ortaya konulabilmesi bakımından, 1993 yılında Adalet Divanının önüne gelen ve soykırımın önlenmesi ve cezalandırılması sözleşmesinin uygulanmasına ilişkin bulunan dava dolayısıyla ortaya çıkan durumun değerlendirilmesinin büyük yarar sağlayacağı kanısındayız.

Bosna-Hersek Cumhuriyeti 1993 yılında, Yugoslavya Federatif Cumhuriyetinin (Sırbistan-Karadağ) etnik temizlik politikalarından dolayı, bu devlete karşı, saldırı ve soykırım suçlaması ile, Adalet Divanına tek taraflı olarak başvurmuştur. Bosna-Hersek bu başvuru ile Divanın, Yugoslavya’yı soykırım ve saldırı suçlarından dolayı mahkum etmesini amaçlamakta idi. Oysa Divanın karar vermeye davet edildiği konu hakkında, Güvenlik Konseyi daha önceden görüşünü ortaya koymuş ve (1991) 713 sayılı kararı ile Yugoslavya’ya karşı genel bir silah ambargosu kararı almış bulunuyordu. Dolayısıyla, Bosna-Hersek’in amacı, Divan’dan, Yugoslavya’nın suç oluşturan davranışının durdurulması yaptırımını elde etmek ve bu yaptırımını ihlali halinde de, Şart’ın 51. maddesi uyarınca, meşru müdafaa hakkının tanınmasını sağlamak olarak görünmektedir ki, bu hakkın etkin bir biçimde kullanılabilmesi de ambargonun kaldırılmasını gerektirecekti. Bu şekilde, Yugoslavya’nın soykırım suçundan dolayı sorumluluğunun kabul edilmesi varsayımında, Divan kararı ile Konseyin önceki kararı arasında bir çatışmanın ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktı.

Ancak Divan bu davada, soykırım fiillerinden dolayı ilgili devletin doğrudan sorumluluğunu tanımayı reddederek, sadece, soykırım hakkındaki sözleşmenin 5. maddesinden kaynaklanan ve bireyler tarafından işlenen soykırım fiillerinin önlenmesi ve cezalandırılmasını öngören yükümlülüğü kabul etme yoluna gitmiştir (CIJ, ordonnance du 8 avril 1993, Application de la Convention pour la prevention et la repression de genocide, Rec. 1993, s.3). Ayrıca Divan, dolaylı sorumluluk sorununu da çok fazla incelemeden, Yugoslavya'yı suç oluşturan davranışın durdurulması yaptırımına da mahkum etmemiştir. Divan, böylece, soykırım suçunun sadece bireylere uygulanmasını öngören dar bir yorum benimsemiş olmaktadır. Oysa, soykırım hakkındaki Sözleşmenin 8. maddesinin, başvuru her BM organının, soykırımın önlenmesi ve cezalandırılması için zorunlu olan tedbirleri alabilmesine olanak tanıdığı, göz önüne alınacak olursa, Divanın bu davada, ilgili devletin sorumluluğunu kabul ederek ve onu hukuka aykırı davranışları durdurmaya mahkum ederek, daha cesaretli bir yaklaşım sergilemesi gerekliliği açıkça ortaya çıkmaktadır. Ancak Divanın böyle bir yorum benimsemesine engel olan en önemli nedenin, Konseyin aynı sorun hakkında daha önce almış olduğu karara aykırı hareket etmeme endişesi olduğu görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Güvenlik Konseyi ile Adalet Divanı arasındaki ilişkilerin incelenmesi, iki organın faaliyet alanlarının bir çatışma oluşumuna elverişli olduğunu gösterdiği gibi, olası bir çatışma durumunda da Konsey kararlarının üstün bir değer taşıdığını ortaya koymaktadır. İki organ arasında ortaya çıkabilecek olası yetki çatışmalarını önlemeye ve çözümlenmeye yönelik normların mevcut olmaması, Güvenlik Konseyinin yetkilerinin, Divan aleyhine olmak üzere, genişlemesini kolaylaştıran bir unsur olarak görünmektedir. Zira Konsey ve Divan yetkilerinin üst üste gelmesi ve olası bir yetki çatışması durumunda, Divan, Şart'ın 103. maddesinin geniş ve tartışmalı bir yorumu ile, Konsey kararlarının üstünlüğünü dile getirerek, kendi yetkilerini sınırlandırma yoluna gitmektedir. Buna karşın, Güvenlik Konseyinin, emredici normları veya BM Şartı normlarını ihlal eden hukuka aykırı kararlarının, Divan tarafından hukuka uygunluk denetimine tabi tutulması ve gözden geçirilmesi olanağı, kabul edilebilir bir gereklik olarak görüne de, Şart hükümlerinin ihlalinden dolayı bir hukuka uygunluk denetimi, daha çok teorik bir varsayım olarak kalmaktadır. Böylece siyasi organ ile yargısal organ arasındaki ilişkiler, iç hukuk düzenlerinde karşılaşılan durumun tersi bir hal almaktadır. Zira yargısal nitelikli bir organ olan Divan, kararlarını, siyasi nitelikli organ olan Güvenlik Konseyi kararlarına uygun olacak biçimde tasarlamaktadır. Oysa normal olarak yargısal organın, BM sisteminin

Uluslararası Adalet Divanı İle Güvenlik Konseyi Arasında Yetki Çatışması

düzgün işleyişinin bekçisi rolünü üstlenmesi gerekliliği gözönüne alındığında, uluslararası yargının güçlendirilmesine yönelik bir reform zorunluluğu kendini her zamankinden daha fazla hissettirmektedir.

KAYNAKÇA

- AKANDE, D.** (1997), “The International Court of Justice and the Security Council”, *International and Comparative Law Quarterly*, 1997, s.309
- DE ARECHAGA, E.J.** (1991), “Commentaire de l’article 92 de la charte des NU”, in J.P.COT et A.PELLET, *La charte des NU*, Economica, Paris, 1991, s.1249
- ROSENNE, S.** (1977), *The International Court of Justice*, Sijthoff, 1977
- THIERRY, H.** (1980), “Les resolutions des organes internationaux, R.C.A.D.I., 1980, II, vol. 167, s.400
- BEDJAOUÏ, M.** (1993), “Du controle de la legalite des actes du Conseil de securite”, *Melanges F.Rigaux*, Bruylant, 1993, s.69
- GOWLLAND-DEBBAS, V.** (1994), “Security Council Enforcement Action and Issues of State Responsibility”, *International and Comparative Law Quarterly*, 1994, s.55
- STERN, B.** (1991), “Commentaire de l’article 36 de la charte des NU”, J.P.COT et A.PELLET, *La charte des NU*, 1991, s.604
- BEDJAOUÏ, M.** (1994), *Nouvel ordre mondial et controle de la legalite des actes du Conseil de securite*, Bruylant, 1994.
- CIOBANU, D.** (1976), “Litispence between the ICJ and the political organs of the United Nations”, in L.GROSS, *The Future of the ICJ*, Newyork, Oceana publications, 1976, s.209
- GUGGENHEIM, P.** (1954), *Traite de droit international public*, 1954
- GRAEFRATH, B.** (1993), “Leave of the Court What Belongs of the Court”, *European Journal of International Law*, 1993, n-2, s.195
- PELLET, A.** (1989), “La glaive et la balance”, in R.AGO, *International Law at a Time Perplexity*, 1989, Martinus Nijhof, s.539
- PELLET, A.** (1995), “Peut-on et doit-on controler les actions de Conseil de securite”, in SFDI, *Le chaptire VII de la charte des NU*, Paris Pedone, 1995, s.221
- KELSEN, H.** (1948), “Settlement of Disputes by Security Council”, *International Law Quarterly*, 1948, s.211

- RUIZ-FABRİ, H.** (2003), “Organisation judiciaire international”, in P.KAHN, Jurisclasseur de droit international, 2003, t.4, s.1
- WATSON, G.B.** (1993), “Constitutionalism, Judicial Review and the World Court”, Harvard International Law Journal, 1993, s.44
- SCHACHTER, O.** (1987), “Disputes involving the Use of Force”, in L.F.DAMROSCH, The ICJ at a Crossroads, Newyork, 1987, s.223
- COMBACAU, J.** (1974), Le pouvoir de sanction de l’ONU, 1974, Paris
- OSIEKE, E.** (1983), “The Legal Validity of ultra vires decisions of international organisations”, American Journal of International Law, 1993, april, vol.77, s.231
- BOTHE, M.** (1993), “Les limites des pouvoirs du Conseil de securite, in R.J.DUPUY, Le developpement du role du Conseil de securite, 1993, Martinus Nijhoff, s.67

BOŞ